

Cuvinte cheia: Bistrița, Ev Mediu, comerț, administrație financiară.

Mots-clés: Bistrița, Moyen-âge, commerce, administration financière.

Istoria medievală a comerțului exterior derulat prin Transilvania este relativ bine cercetat, datorită în special strădaniilor lui Radu Manolescu și Zsigmond Pál Pach.¹ Istoria administrației medievale al oficiului vamal extern din Bistrița însă a atras atenția istoricilor într-o măsură atât de mică, încât credem că nu este de prisos să adunăm într-un studiu informațiile – destul de puține, de altfel –, pe care le-am găsit referitoare la această temă.

Pentru contextul istoric aici dorim să amintim doar (ceea ce din literatura de specialitate este de demult cunoscut), că în Transilvania medievală au funcționat oficii vamale externe (după numele vămii denumite la început tricesime, apoi după reforma financiară din 1467 „vama [Sfântei] coroane” (vectigal Sacre corone), apoi aproximativ după acest an din ce în ce mai frecvent vigesima) în trei orașe importante: Brașov, Sibiu și Bistrița, adică în acele regiuni, unde cele mai importante drumuri comerciale ale Transilvaniei au părăsit, respectiv au intrat în acest ținut.

În ceea ce privește tema propriu-zisă a studiului de față, prima dată dorim să prezentăm aspectele administrative ale istoriei oficiului vamal din Bistrița. Acest oficiu desigur avea sediul într-o casă din oraș, care însă în 1505, când vigesima era arendată de către sași, era închiriată de la un proprietar necunoscut.² Vămile erau încasate cu ocazia târgurilor, cel puțin aceasta se poate deduce din scrisoarea regală din 29 iulie 1508, care a interzis bistrițenilor să încaseze tricesima înaintea începerii târgului.³ Pe lângă vămile propriu-zise, cei implicați în comerțul extern trebuiau să plătească vameșilor și niște taxe pentru emiterea așa-ziselor țidulele vigesimale, care dovedeau plata vămii după mărfurile notate în aceste acte. Legat de acestea, unele grupuri de comercianți au reușit să obțină niște înlesniri: în 1517 regele Ludovic II a amintit, că sibienii și bistrițienii erau scutiți de obligația prezentării țidulelor vigesimale la târgurile și bâlciurile transilvane.⁴

Nu toți puteau sau doreau să-și plătească țidulele și vămile, și astfel nu puține persoane au rămas datornici oficiilor vamale: în 1471 Sibiu, într-o scrisoare despre vigesima, a cerut conducerii orașului Bistrița să-și încaseze toate externaliile sale (adică evident a oficiului vigesimal de acolo), realizate atât în bani, cât și în natură.⁵ Datornicii vigesimelor din această localitate și Brașov sunt amintiți și într-un document din 1490.⁶

Veniturile provenite din vămi (asemenea celor încasate din alte surse) erau contabilizate cu ajutorul socotelilor. Conform unui document din 1471, aceste documente (registern) în Bistrița erau păstrate, împreună cu banii,

1 Manolescu 1956, Manolescu 1965, Pach 1975, Pach 1978, Nussbächer 1984–1988, Gonța 1989, Pach 1995, Pach 1999, Pakucs-Willcocks 2007, Simon 2016. Studiul a fost scris în cadrul proiectului de cercetare nr. PD117026, finanțat de către Oficiul Național al Cercetării, Dezvoltării și Inovației (din Ungaria) – NKFIH.

2 Cf. *Expensae [...] pro censu domus. Rechnungen Hermannstadt 1880*: 326. Vigesimele din Brașov și Sibiu de asemenea aveau câte o casă în localitățile respective, precum o atestă sursele de la începutul sec. al XVI-lea. *Rechnungen Kronstadt 1886*: 77, 499, 570, 596, 597, 608, 609, 661, 662, 664, 665, 669, 671.

3 Berger 1986: nr. 493.

4 DF 246568.

5 *Urkundenbuch 1991*: nr. 3871.

6 DF 247398, 246512. (Regestele acestor documente: *Urkundenbuch Online*: nr. 5095 B*, 5037*.)

într-o ladă sau cutie⁷ – ca și la Sibiu și Brașov, de altfel.⁸ Socotelile oficialilor vamali din Brașov și Bistrița sunt amintite și în 1490, când specifică faptul că prin intermediul acestora ei au dat socoteală „conform obiceiului”.⁹

În ceea ce privește pe arendatori și vameși, prima informație o avem din 6 iunie 1470, când Sibiul l-a numit pe sibianul Conrad Monetarius și pe brașoveanul Bartholomeus Schunkabunk vigesimatori de Bistrița.¹⁰ Acesta înseamnă că orașele Sibiu și Brașov erau cele care controlau vama de aici. Acest mod de administrare a ținut cel puțin până 26 mai 1471, deoarece la 14 mai conducerea Sibiului a amintit judeului și unui jurat bistrițean că durata posesiunii vigesimelor (nu s-a specificat, despre care vămi este vorba) se va termina la 26 mai, și că sibienii nu sunt siguri, dacă vor ține (adică foarte probabil: vor arenda) vigesimele amintite și în anul viitor.¹¹

La 5 mai 1474, la Bistrița, Johannes Olah era collectorul așa-zisei vămi a coroanei.¹² Această persoană, probabil era un cetățean din Brașov¹³ angajată în slujba orașului său, ceea ce ar însemna că vama bistrițeană era arendată (și) de Brașov. Peste un an, mai precis la 10 iulie 1475, trimișii Bistriței s-au dus la Mediaș în problema arendării vigesimei,¹⁴ deci este posibil ca atunci conducerea Bistriței sau a arendat de la rege vama din acest oraș, sau a avut intenția de a face acest lucru. Cert este că la 7 iunie 1481, din nou, sfaturile din Sibiu și Brașov au administrat vigesima din Bistrița,¹⁵ în 1495 cel puțin cel din Sibiu, dacă primarul a cheltuit pe contul orașului Sibiu din partea vigesimei din Bistrița 40 de florini.¹⁶ În cea mai mare parte a anului 1497 deja toată Universitatea Săsească a deținut vigesimele transilvane: la 17 ianuarie 1497 regele a poruncit celor Șapte și Două Scaune, Districtului Bistriței și Țării Bârsei, să plătească unei persoane nominalizate o sumă anume din vigesimele de acolo;¹⁷ aceasta înseamnă că Universitatea a deținut în arendă vămile, și o parte a sumelor de arendă a fost ordonată să fie plătită nu trezoreriei, ci unei persoane anume. O scrisoare regală redactată peste două săptămâni este și mai clară în această privință, deoarece ea a ordonat sașilor din unitățile administrative amintite, ca la sfârșitul anului, până când ei arendează vigesima transilvană, să predea această vamă lui Zsigmond Vémeri, administratorul veniturilor regale (această funcție practic era echivalent cu cel al marelui trezorer al regatului).¹⁸ Domnitorul însă și-a modificat puțin această hotărâre al lui, în sensul că la 8 septembrie 1497 a scris Sibiului și celor Șapte Scaune, că într-o altă scrisoare le-a prelungit perioada de arendare a vigesimelor transilvane de la 5 august până la 15 august.¹⁹ Se poate observa că în acest ultim document deja nu apare ca arendator Districtul Bistriței, nici cele Două Scaune și nici Țara Bârsei; această omisiune însă se datorează probabil numai faptului că scrisoarea era adresată doar Sibiului și celor Șapte Scaune.

7 Lad ader pucksen. *Urkundenbuch* 1991: nr. 3871.

8 Odată a fost numit „dulap sau ladă” (arca sive ladula proventuum vigesimae; 1500). *Urkundenbuch Online*: nr. 6017*. (DF 245905).

9 *Registrum familiarium eiusdem Martini Tharczay, qui scilicet officiolatum vectigalium in illa civitate [Brașov, respectiv Bistrița] exigi solitorum tenebant et quoquidem registro memorato iidem familiares/officiales sui more solito rationem dare habebant.* DF 247398. (regestă: Berger 1986, nr. 349. *Urkundenbuch Online*: nr. 5095 B*), DF 246512. (regestă: *Urkundenbuch Online*: nr. 5037*).

10 *Urkundenbuch* 1981: nr. 3814., 3804.

11 Din acest motiv au și cerut bistrițenii să le trimită socotelile și banii proveniți din vamă. *Urkundenbuch* 1991, nr. 3963.

12 *Urkundenbuch* 1991: nr. 3999.

13 Un Johann Balach împreună cu Peter Hoch între 13 iulie 1507 și 13 iulie 1508 a fost vegesimator de Brașov, iar Hans Bleschde la 1485 cel puțin până 1500 apare printre plătitorii brașoveni de impozite. În identitatea celor trei persoane însă nu putem fi siguri. *Rechnungen Hermannstadt* 1880, 327 (1507–1508), *Rechnungen Kronstadt* 1896: 644, 650, cf. 652, 816, 817 (1485–1500). Hans/Johann Blesch, amintit în 1529, 1539 și 154, deja nu credem că ar putea să fie identic cu vameșul din Bistrița. *Rechnungen Kronstadt* 1889: 170, 620, *Rechnungen Kronstadt* 1896: 127.

14 *Die Rechnungsbücher von Bistritz* 2013.

15 *Urkundenbuch* 1991: nr. 4416.

16 Ex parte vigesimae Bistriciensis. Suma era dată pentru salariul anual al lui Stephan Agathae. *Rechnungen Hermannstadt* 1880: 197.

17 Marienburg 1806: 235–236. (DF 246522.)

18 *Nos propter certas et rationabiles causas vigesimam illius regni nostri Transsylvane post expletionem anni presentis, quo vos huiusmodi vigesimam a maiestate nostra in arendam conduxistis, manibus fidelis nostri venerabilis Sigismundi prepositi de Lelez, administratoris nostri per vos omnino remitti et resignari decrevimus.* (1 februarie 1497) DF 245241. Regesta documentului: *Urkundenbuch Online*: nr. 5701*. Despre oficiul de administrator al veniturilor regale vezi Kubinyi András, „Hivatalnokkarrier a XV. század végén: Vémeri Zsigmond királyi kincstartó, zágrábi püspök”, in *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*, Budapest, 1999, p. 165 (unde pentru prima mențiune în această funcție al lui Vémeri este dat 7 martie 1497.)

19 DF 245248. Regesta documentului: *Urkundenbuch Online*: nr. 5708*.